

Kiinnikurojan talous- ja sosiaalhistoriaa esihistoriasta alkaen

Arvio teoksesta Ojala, Jari & Riina Turunen, toim. *Uudisraivaajien maa. Ylä-Savon asutus ja elämisen ehdot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2024. 360 s. ISBN 978-951-858-888-0.

Antti Rähä

Kuten *Uudisraivaajien maan* vuoden 2025 kotiseututeokseksi valinnut journalisti Sean Ricks päätöksensä perusteluissa toteaa, teos herättää – puhkiselittämisen sijaan – Ylä-Savon hengittämään. [1] Toteamukseen tiivistyneen oleellisin ero historiantutkijan ja historiasta kiinnostuneen ”suuren yleisön” lukijan välillä. Osapuolten välinen rajanveto on todellisuudessa usein veteen piirretty, mutta jyrkästi yleistäen tutkijan on haastavaa havainnoida lukemaansa ilman sisäänkirjoitettua kriittistä prosessointia. *Uudisraivaajien maan* johdanto-osuudessa rajanveto, ettei kyseessä ole ”pitäjän- tai maakuntahistorian kaltainen esitys, jossa käsitellään kattavasti kaikki seudun sosiaaliset, taloudelliset, väestölliset ja kulttuuriset piirteet” (s. 10), on siis tarpeellinen muistutus lukijalle. *Uudisraivaajien maata* voi verrata sisällöltään ja temaattiselta rakenteeltaan jossain määrin esimerkiksi teoksiin *Savo ja sen kansa* (2008) ja *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri* (1998). Ensinnä mainittu keskittyy savolaiseen uskomus-, elämis- ja arvomaailmaan, jälkimmäinen puolestaan laajasti taloudesta kansan- ja korkeakulttuuriin ulottuviin teemoihin. Edelleen arvioitavassa teoksessa (s. 10) painotetaan Ylä-Savon olevan ”kiinnostava esimerkki yhdestä suomalaisesta uudisraivauksella muodostuneesta asuinalueesta ja elämisen ehtojen tutkimisesta”. Teoksen keskeisenä tehtävänä onkin selvittää asutuksen leviämistä maan sisällä ja elämisen ehtojen muotoutumista aiemmin vailla pysyvää asutusta olleella rajaseudulla.

Rehtori ja professori Jari Ojalan ja akatemiaturkija Riina Turusen toimittaman teoksen näkökulma on talous- ja sosiaalhistoriallinen. Teoksen alaotsikossa esiintyvä käsite *elämisen ehdot* määritellään toimeentuloon, elintasoon ja sosiaalisiin suhteisiin liittyväksi elementiksi. Teoksen pääotsikon avaava termi *uudisraivaaja* jää sen sijaan lukijan oman päättelyn ja määrittelyn varaan. Kirjassa on eri yhteyksissä ja osin eri ajanjaksoina lukuisia uudis-sanan johdannaisia, kuten uudisasutus, uudisraivaus, uudistila ja uudistalo, joiden määrittely ja käyttökonteksti olisi ollut hyvä avata lukijalle. Viitataan teoksen otsikon uudisraivaajalla siis Ylä-Savoon saapuneisiin

ensimmäisiin asukkaisiin, (epävirallisissa ja virallisissa) tilanhalkomisissa perustettuihin tiloihin, jotka syntyivät olemassa olleita tiloja osittamalla, torppien perustamiseen, yleisesti kaikkeen vuosisatojen kuluessa alueelle syntyneeseen uuteen asutukseen vaiko maatiloilla läpi vuosisatojen tapahtuneeseen viljelyalan kasvattamiseen uudisraivaamalla? [2]

Maatalous- ja maatilahistoriallisesti vastaavaa käsitteiden käytön osittainen horjuvuus teoksen eri teksteissä (mm. kantatila, kantatalo, osatila, talonosa, maakirjatalojen jakaminen isojaossa kantatiloihin) aiheuttaa lukijalle paikoin epäselvyyttä ja kysymyksiä. Tilanteissa konkretisoituva kriittisen tutkijan lukumetodi ei kuitenkaan anna aihetta laajempaan käsitteelliseen ”paheksuntaan”, ja kokonaisuudessaan teoksen eri luvut ovat sujuvaa ja lukijalle helposti ymmärrettävää tekstiä.

Pitkä, pidempi ja lyhyt aikaväli tarkastelussa – jotain uutta, jotain vanhaa ja paljon väriä

Lukujen kirjoittajat edustavat eri uravaiheessa olevia tutkijoita väitöskirjatutkijoista emeritusprofessoreihin. Se on teokselle ilmeinen rikkaus. Teos jakautuu johdanto-osuuden lisäksi kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa käsitellään kuuden eri luvun (Janne Vilku: Ennen savolaisia; Olli Matikainen: Alueen, väestön ja talouden muotoutuminen; Merja Uotila: Asutus tihenee ja tilaluku kasvaa; Heikki Rantatupa: Kaskiviljelmät varhaisissa kartoissa; Riina Turunen ja Jari Ojala: Uudisraivaajien elintaso; Ville-Pekka Kääriäinen: Maariidat omistusolojen vakiinnuttajana) verran Ylä-Savon asutusta, väestökehitystä ja elintasoja esihistoriasta 1900-luvun puoliväliin. Luvun rakenne on osin kronologinen ja osin sitä temaattisuudella rikkova. Esimerkiksi luvussa ”Asutus tihenee ja tilaluku kasvaa” tarkastelu ulotetaan pääasiassa 1700-luvulta 1900-luvun puoliväliin ja luvussa ”Uudisraivaajien elintaso” jopa 1500-luvun jälkipuoliskolta 2010-luvulle, vaikka tarkastelujakson alkuosan tiedot ovat ymmärrettävästi hajanaisia. Teoksen ensimmäisen osan päättävä maariitojen merkityksiin syventyvä tarkastelu puolestaan keskittyy 1600-lukuun.

Teoksen toinen osa muodostuu neljästä luvusta (Ville-Pekka Kääriäinen: Kaupankäynti osana kaskitalonpojan toimeentuloa; Jaana Luttinen: Elämisen ehdot isojaosta moderniin maatalouteen; Jaana Luttinen: Tilattomuuden ja maattomuuden yleistymisen; Miikka Voutilainen ja Heikki Kämäräinen: Köyhyydestä katastrofiin), jotka keskittyvät talouden kasvuun ja eriarvoistumiseen. Ajallisesti tarkastelu painottuu osan avaavan luvun jälkeen 1800-lukuun.

Kolmas teoksen osa rakentuu kahdesta luvusta (Jorma Ahvenainen: Paul Wahl & Co. talouselämän suunnanmuuttajana; Jaana Luttinen: Ensimmäisen visionäärin kahdeksan vaikerrusta), joissa ”luodaan katsaus Ylä-Savon tulevaisuuteen – 1800-luvun perspektiivistä valottaen näin menneisyydessä nähtyä mahdollista ja pitkälle myös toteutunutta tulevaisuutta” (s. 21). Kyseinen teoksen kolmannen osan luonnehdinta on lukijalle vaikeasti avautuva. Osan molemmat luvut toimivat tapausesimerkkeinä ja kuvauksina elämän edellytyksistä ja niiden muutoksista 1800-luvun jälkipuoliskon Ylä-Savossa. Kirjan kolmannen osan ja koko teoksen päättää toimittajien teksti ”Mitä menneestä jäi?”.

Jokaisen luvun alkuun sijoitettu ingressi on toimiva tapa johdattaa lukija tekstien sisältöön. Samoin ingressit toimivat koko teosta yhteen sitovana elementtinä. Kokonaisuutena tarkasteltuna luvut muodostavat mosaiikkimaisen katsauksen Ylä-Savon asutuksen leviämisestä ja elämisen ehdoista aina teollisen yhteiskunnan alkuvaiheisiin. Temaattisten lähtökohtien lisäksi useita tekstejä yhdistää pyrkimys muokata perinteisiä sosiaali- ja taloushistoriallisia tutkimusmenetelmiä ja lähestymistapoja.

Teoksen kolmea osaa ja niiden lukuja erottavia tekijöitä ovat puolestaan esimerkiksi lukujen sisältämien tutkimusjaksojen eripituisuus vuosisadoista muutamaan vuoteen, käytettyjen aineistojen määrien vaihtelu tuhansista luokitelluista oikeustapauksista yksittäisiin tapaustutkimuksiin sekä erilaiset tutkimusmenetelmät ja lähestymistavat. Erilaiset tarkastelukulmat ja metodologiset lähtökohdat ovat historian tutkimuksen suola. Niiden hyödyntämistä on kuitenkin harvoin avattu ainakaan liian yksityiskohtaisesti lukijalle, paremminkin päinvastoin. *Uudisraivaajien maa* -teoksessa hyödynnetty geneettinen sukututkimus (DNA-tutkimus) ja sen anti tulee jatkossa muokkaamaan väistämättä yhä laajemmin suomalaista asutushistoriallista tutkimusta haastamalla aikaisempien tulkintojen totuus pohjaa. Niin ikään uudet digitaaliset tutkimusmenetelmät, kuten kirjoitetun tekstin tekoälyavusteinen sisällöntunnistus, tulevat olemaan tulevaisuudessa yhä keskeisempi osa historian tutkimusta. Kartallistamista ei voi tänä päivänä mainostaa enää ”uutena” tutkimusmenetelmänä, mutta sitäkin on hyödynnetty luovasti teoksessa muutamassa yhteydessä. Varsinkin tekoälyavusteisen tutkimuksen kohdalla asiaan perehtymätön lukija kysyy itseltään, minkälaisista aineistoista piiloon jäävää apua digitaaliset tutkimusmenetelmät tarjoavat ja missä kulkevat koneavusteisen tutkimuksen rajat.

Teoksen eri luvuissa käsiteltyjen tutkimusaikojen eripituisuuteen viitaten voidaan kysyä esimerkiksi, miksi 1600-luvun maariidoista on niukemmin tekstiä kuin 1860-luvun nälkävuosista? Erilaisia historiallisia ilmiöitä, tapahtumia ja tapahtumaketjuja ei voi arvottaa toinen toistaa merkityksellisemmäksi eikä niiden painoarvoa voi mitata historian kirjoituksessa merkkimäärillä. Lukijan työtä olisi helpottanut, mikäli esimerkiksi teoksen johdanto-osuudessa olisi pohjustettu laajemmin teoksen sisällöllisiä ratkaisuja ja valittuja painotuksia.

Niin ikään teoksen tavoitteeksi asetettu Ylä-Savon asettaminen osaksi muuta Suomea toteutuu eri tavoin teoksen luvuissa. Erilaiset painotukset ja vertailun määrä selittyvät paikoin keskittymisellä teemoihin, kuten uudistilojen perustaminen, tilattoman väen kysymys ja syrjäisyyden tuomat haasteet, jotka ovat ilmeisiä tai ainakin lähdeaineistoissa voimakkaasti näkyviä Ylä-Savon osalta. Tällöin tutkimusalueen sijoittaminen osaksi laajempaa kontekstia on ymmärrettävästi vähäisempää. Kaikkiaan teoksen luvut tarjoavat värikkään ja elämänmakuisen kuvan arjesta Ylä-Savossa. Osin yläsavolaiset, sinne kotiutuneet tai siellä operoineet toimijat ovat vahvasti teksteissä esillä, paikoin he hautautuvat aineistomassojen, jakaumien ja numeroiden taakse.

Mitä menneestä jäi (lukijalle)?

Olvi-säätiön tuella ja Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen tutkijoiden toteuttamana syntynyt 360 sivuinen teos on hatunnoston arvoinen suoritus ja osoitus

paikallisen historian sitomisesta osaksi laajempaa asutus-, sosiaali- ja taloushistoriallista kokonaisuutta. Teoksen taustalla toimineen tutkimushankkeen tuloksena uudistettiin myös Iisalmissa sijaitsevan Ylä-Savon Kotiseutumuseon perusnäyttely ehdottomasti vierailun arvoiseksi kohteeksi. Tekstit ovat asiantuntevien tutkijoiden vakuuttavaa käsialaa, ja niihin on päässyt lipsahtamaan vain hyvin harvoja virheitä. Näin ollen esimerkiksi Ylä-Savon yhteys Viipuriin ei katkennut Turun rauhassa vuonna 1743 (s. 16) vaan jo Uudenkaupungin rauhassa vuonna 1721, samoin Varpaisjärven ensimmäistä kansakoulua tuskin perustettiin vuonna 1995 (s. 289). Omanlaisensa, historiantutkimukselle vieras, teoksen ilmeisen tietoisesti toteutettu piirre on, että vuosilukuja käytetään sekä lukujen pää- että alaotsikoissa hyvin säästeliäästi, koko teoksen nimi mukaan lukien. Toimintamalli herättää lukijassa joko kiinnostusta tai häiritsee nopeaa selailua, koska tekstien ajoitus vaatii vähintään hetkellisen paneutumisen niihin. Vaa’an kallistuminen suuntaan tai toiseen riippune kulloisestakin tiedontarpeesta.

Visuaalisesti *Uudisraivaajien maa* on onnistunut kokonaisuus, jossa kuvitusta on hyödynnetty aidosti osana tutkimusta. Kuten teoksen päätännössä todetaan – edellä esiin tuodusta teoksen osittaisesta sisällöllisestä eriparisuudesta huolimatta – Ylä-Savon historia toimii esimerkkinä Suomen sisäisen asutuksen leviämisestä, yhteisöjen synnystä ja omalaatuisesta rajaseutujen taloudesta. *Uudisraivaajien maa* -teos ei varsinaisesti muuta vallitsevaa syvälle juurtunutta käsitystä Ylä-Savon takapajuisuudesta, köyhyydestä ja osin jopa kärsimyshistoriasta, mutta vähintään teos tarjoaa erilaisia aiemmasta poikkeavia vivahteita kaikille Suomen historiasta kiinnostuneille, olipa hän sitten historiaa työkseen tutkiva tai vaikkapa kotiseutunsa historiasta uuden teoksen saaman huomion myötä kiinnostunut lukija. Aivan kuten Sean Ricks päättää valintansa perustelut, *Uudisraivaajien maan* ”ydinviesti on lempeä ja ylpeä: Ylä-Savo ei ole syrjässä, se on sitkeä ja läsnä.”

FT, dos. Antti Räihä toimii tutkijana Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.

Viitteet

[1] Uudisraivaajien maa – Ylä-Savon asutus ja elämisen ehdot on Vuoden kotiseututeos. *Kotiseutuliitto*, julkaistu 4.10.2025, <https://kotiseutuliitto.fi/uudisraivaajien-maa-yla-savon-asutus-ja-elamisen-ehdot-on-vuoden-kotiseututeos/> [Haettu 24.10.2025].

[2] SAOB, www.saob.se. Hakusanat: ”nybygge”, jordbrukslägenhet som upptagits på förut icke odlad mark; ”nybyggare”, person som bosätter sig på o. uppodlar ett förut icke bebyggt o. uppodlat område.

Kirjallisuus

Nevalainen, Pekka & Hannes Sihvo, toim. 1998. *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 705. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Räsänen, Riitta, toim. 2008. *Savo ja sen kansa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1192. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.